

Донецький національний університет імені Василя Стуса
Навчально-науковий інститут психології
Кафедра кризової та клінічної психології
СИЛАБУС
навчальної дисципліни «Вікова і педагогічна психологія»

Кількість кредитів ЄКТС	6кредитів
Період викладання	1семестр
Рівень вищої освіти	перший
Спеціальність	053 Психологія
Освітня програма	Кризова психологія
Викладач	Короцінська Ю. А., старший викладач кафедри психології
Профайл викладача(ів) курсу	https://phil.donnu.edu.ua/koroczinska-yuliya-anatoliyivna/
Доступ до матеріалів курсу	
Контактна інформація	e-mail: ju.korotsinska@donnu.edu.ua

Анотація дисципліни

Дисципліна «Вікова і педагогічна психологія» призначений для створення цілісного уявлення про психічний розвиток особистості в процесі онтогенезу та психологічні особливості кожного вікового періоду від народження до старості. Дисципліна розкриває суть формування психіки особистості, перебігу вікових криз та стабільних періодів розвитку, дає уявлення про розвиток психічних процесів, соціалізації, різних видів діяльності, зокрема, навчальної.

Мета вивчення навчальної дисципліни: формування уявлень про загальні закономірності і механізми розвитку психіки на різних етапах онтогенезу; про зміни, що відбуваються в структурі особистості; про взаємозв'язок і взаємовплив біологічного, соціального і психічного; про психологічні закономірності процесів навчання та виховання.

Компетентності, які формуються у здобувача в результаті вивчення навчальної дисципліни.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК9 Здатність працювати в команді.

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК)

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту.

СК11. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

СК13. Здатність розробляти та реалізовувати психотерапевтичні та психокорекційні заходи, спрямовані на збереження і відновлення психічного здоров'я.

Програмні результати навчання (ПР)

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

Організація та оцінювання навчання

Тиждень/ дата / години	Тема	Форма проведення заняття *	Завдання, години**	Термін виконання (дата і час)	Мак кількість балів
Модуль 1 «Розвиток особистості в онтогенезі. Дошкільне дитинство»					
1/дата/ 2	Тема 1. Вікова психологія як наука. Основні категорії вікової психології: вікові кризи, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, сензитивний період.	Лекція	Вхідний контроль		
1/дата/ 2	Тема. Вікова психологія як наука. Основні категорії вікової психології	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
1/дата/ 2	Тема. Основні методи дослідження у віковій психології	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
2/дата/ 2	Тема 2. Розвиток як структурне перетворення. Категорії вікової психології	Лекція	Усне опитування		
2/дата/ 2	Тема. Розвиток як структурне перетворення. Проблеми вікової періодизації психічного розвитку	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
2/дата/ 2	Тема. Загальні характеристики вікових криз	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
2/5 годин	Теорії психічного розвитку людини	Самостійна робота	Виконання завдань для самостійної роботи	1 тиждень	4
3/ дата/ 2	Тема 3. Психофізіологічний розвиток зародка у пренатальному періоді.	Лекція	Усне опитування		
3/дата/ 2	Тема. Етапи перинатального розвитку. Формування мозку та психіки в перинатальний період. Тератогени.	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
3/дата/ 2	Тема. Психоемоційний стан матері та його вплив на формування зародка. Період пологів. Бондінг.	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
4/дата/ 2	Тема 4. Психічний розвиток новонародженого	Лекція	Усне опитування		
4/дата/ 2	Тема. Період новонародженості, його характеристика	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
4/дата/ 2	Тема. Діагностика дитини немовлячого періоду	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
5/дата/ 2	Тема 5. Психічний розвиток немовляти	Лекція	Усне опитування		

5/дата/ 2	Тема. Період немовляти, його характеристика	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
5/дата/ 2	Тема. Діагностика дитини немовлячого періоду	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
6/дата/ 2	Тема 6. Психологічні особливості дитини раннього віку	Лекція	Усне опитування		
6/дата/ 2	Тема. Розвиток особистості в ранньому віці. Криза трьох років, її значення у психічному розвитку	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
6/дата/ 2	Тема. Тема. Діагностика дитини раннього віку	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
7/дата/ 2	Тема 7. Психічний розвиток у дошкільному дитинстві	Лекція	Усне опитування		
7/дата/ 2	Тема. Загальна характеристика пізнавального розвитку дитини дошкільного віку. Гра як провідна діяльність дошкільного віку	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
7/дата/ 2	Тема. Діагностика дитини дошкільного віку.	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
7/дата/ 5 годин	Класичні експерименти з вікової психології	Самостійна робота	Підготовка до практичного заняття. Виконання завдань для самостійної роботи	1 тиждень	4
8/ 6 годин	Тема 8. Психологічна готовність до шкільного навчання	Лекція	Усне опитування		
8/дата/ 2	Тема. Загальна характеристика видів готовності до навчання. Причини дезадаптації першокласників.	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
8/дата/ 2	Тема. Діагностика готовності до навчання.	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань Модульний контроль	1 тиждень	1+5
Модуль 2 «Шкільний період та дорослість»					
9/дата/ 2	Тема 9. Розвиток психіки молодшого школяра	Лекція	Усне опитування		
9/дата/ 2	Тема. Готовність до шкільного навчання. Навчання як провідна діяльність молодшого школяра	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
9/дата/ 4	Тема. Діагностика дітей молодшого шкільного віку	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
10/дата/ 4	Тема 10. Психічний розвиток підлітка	Лекція	Усне опитування		

10/дата/ 2	Тема. Особливості розвитку психіки у підлітковому віці	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
10/дата/ 4	Тема. Криза підліткового віку	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
10/дата/ 5	Профілактика булінгу у дитячому та підлітковому середовищі	Самостійна робота	Підготовка до практичного заняття. Виконання завдань для самостійної роботи	1 тиждень	4
11/дата/ 2	Тема 11. Психічний розвиток юнака	Лекція	Усне опитування		
11/дата/ 4	Тема. Особливості розвитку психіки у юнацькому віці	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
11/дата/ 2	Тема. Криза ідентичності	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
12/дата/ 4	Тема 12. Психічний розвиток у період дорослості	Лекція	Усне опитування		
12/дата/ 2	Тема. Кризи дорослого віку: криза 30 років, криза середини життя.	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
12/дата/ 2	Тема. Діагностика зрілої особистості.	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
13/дата/ 2	Тема 13. Психічний розвиток у період старості	Лекція	Усне опитування		
13/дата/ 3	Тема. Криза старечого віку. Психологічні реакції на старіння.	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач	1 тиждень	2
13/дата/ 2	Тема. Діагностика в період старості.	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
14/дата/ 2	Тема 14. Геронтопсихологія. Психологія помирання і смерті.	Лекція	Усне опитування		
14/дата/ 2	Тема. Предмет та завдання геронтопсихології. Проблема збереження психічного здоров'я літніх людей.	Практичне заняття	Усне опитування, розв'язання задач Модульний контроль	1 тиждень	2+5
14/дата/ 2	Тема. Робота хоспісів.	Лабораторне заняття	Виконання тестових завдань. Психодіагностичні методики	1 тиждень	1
	Підготовка індивідуального творчого завдання	Самостійна робота	Написання тез, доповіді. Захист індивідуального проєкту	2 тижні	20+20
Всього					100 б.

Критерії оцінювання: 1 семестр (залік)

Оцінка у 1 семестрі розраховується зі 100 балів, з них 100 балів складає поточний контроль. Поточний контроль знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни проводиться в письмовій та усній формах на кожному практичному занятті у формі опитування, виконання практичних та тестових завдань. Контроль самостійної роботи проводиться шляхом перевірки виконаних завдань. Модульний контроль здійснюється з метою перевірки рівня засвоєння теоретичного і практичного матеріалу змістових модулів та передбачає виконання студентами письмових завдань для модульного контролю.

Здобувач вищої освіти отримує **100 балів** протягом **1 семестру** за: роботу на практичних та лабораторних заняттях (14 практичних x 2 бали=28б; 14 лабораторних x 1 бал=14б); виконання самостійних робіт (4x2=8б.); модульні контрольні роботи (5б+5б.=10б.), ІНДЗ (40б.).

Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату. Списування під час контрольних робіт та виконання тестових завдань заборонені. Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування.

Контроль самостійної роботи проводиться шляхом захисту на останньому практичному занятті в кінці кожного модуля.

Модульний контроль здійснюється з метою перевірки рівня засвоєння теоретичного і практичного матеріалу змістових модулів та передбачає виконання здобувачами письмових тестових завдань.

Пропущені лекції здобувач самостійно опрацьовує, використовуючи рекомендовану літературу. За умов невчасного або неналежного виконання запропонованого виду робіт на практичних заняттях здобувач може виконати завдання наново, але не пізніше, ніж до останнього практичного заняття за розкладом. Виконання не усіх завдань з теми зменшує оцінку відповідно до запланованої кількості завдань.

Всі завдання з практичних робіт мають бути виконані своєчасно та захищені на практичному занятті за розкладом, за невчасну здачу практичних робіт кількість балів за кожну тему буде зменшено на 25%.

Пропущені практичні заняття здобувач може відпрацювати у години консультацій за розкладом, але не пізніше, ніж до останнього практичного заняття.

Здобувачі, які навчаються за індивідуальним графіком повинні здавати завдання відповідно до узгодженого графіку очно, або за допомогою Outlook.

Оцінка за практичну роботу не зараховується, якщо здобувач не дотримався норм академічної доброчесності: несамотійне виконання завдань, плагіат, використання недостовірних джерел, недотримання норм законодавства про авторське право та суміжні права.

Під час проведення модульних контрольних робіт заборонено використовувати мобільні пристрої та інші технічні засоби, окрім власного конспекту з навчальної дисципліни.

Методи оцінювання результатів навчання

1. Модульний контроль проводиться у вигляді тестових завдань.

2. Поточний контроль здійснюється у формі:

- тестових завдань до теми;
- усне опитування на практичному занятті
- індивідуальне творче завдання у вигляді презентації

Критерії оцінювання тестових завдань до модульної контрольної роботи

Бали Критерії оцінювання

5	90-100 % правильних відповідей від загальної кількості завдань
4	89 - 75% правильних відповідей від загальної кількості завдань
3	74-60 % правильних відповідей від загальної кількості завдань
2	59- 40 % правильних відповідей від загальної кількості завдань
1	39 - 20% правильних відповідей від загальної кількості завдань
0	19 - 0% правильних відповідей від загальної кількості завдань

Критерії оцінювання тестових завдань на практичному занятті

Бали	Критерії оцінювання
5	90-100 % правильних відповідей від загальної кількості завдань
4	70-89 % правильних відповідей від загальної кількості завдань
3	50-69 % правильних відповідей від загальної кількості завдань
2	40-49% правильних відповідей від загальної кількості завдань
1	20-39% правильних відповідей від загальної кількості завдань
0	0-19% правильних відповідей від загальної кількості завдань

Критерії оцінювання індивідуальних творчих робіт у вигляді презентацій

Бали	Критерії оцінювання
0-2	розкрито зміст представленої теми
0-1	визначена структура презентації
0-2	наявність логічного зв'язку викладеної інформації
0-2	перелік джерел не менше 3 за останні 10 років
0-1	наявність кольорових, шрифтових рішень
0-2	презентація включає до 15 слайдів основної частини
0-1	захист презентації вчасно
0-2	наявність графічних зображень
0-2	повна відповідь на питання під час захисту презентації
0-2	вільне володіння теоретичним матеріалом з підготовленого питання
0-2	обсяг та глибина знань за темою
0-1	уміння і навички використання комп'ютерних технологій. Використання спецефектів (анімація, звук, графіка)

Всього 20б.

Критерії оцінювання самостійної роботи

Високий (4 бали): уміння чітко виявляти проблеми, ґрунтовні оригінальні пропозиції щодо вирішення проблемної ситуації, заданої у кейсі, високу спроможність застосування здобутих теоретичних знань з дисципліни у практичних ситуаціях, використання цікавого додаткового фактичного матеріалу, уміння логічно, послідовно викладати своє бачення у процесі обговорення, здатність якісно подавати свою позицію у різних формах (наприклад, у вигляді презентації).

Середній (3 бали): уміння чітко виявляти проблеми, наявні пропозиції щодо вирішення проблемної ситуації, заданої у кейсі, наявність у відповіді теоретичних знань з дисципліни у практичних ситуаціях, уміння викладати власне бачення у процесі обговорення, результат виконання поданий у заданій формі.

Достатній (2 бали): пропозиції, що частково вирішують проблемну ситуацію, задану у кейсі, присутність у відповіді теоретичних знань з дисципліни, але допущені суттєві недоліки щодо обґрунтування позиції, мови викладу, форм подання.

Низький (від 0 до 1 балів): пропозиції, що або взагалі не мають стосунку до вирішення проблеми або частково вирішують проблемну ситуацію, задану у кейсі, слабка присутність у відповіді теоретичних знань з дисципліни, допущені суттєві недоліки щодо обґрунтування позиції, що ставлять її під сумнів, мова викладу та форми подання лише частково відповідають професійному рівню або взагалі не відповідають.

Теми ІНДЗ

1. Розвиток як структурне перетворення у віковій психології.
2. Розвиток вікової психології в Україні.
3. Теорія рекапітуляції С. Хола щодо психічного розвитку.
4. Теорія конвергенції двох факторів В. Штерна в віковій психології.

5. Психоаналітичні теорії психічного розвитку дитини: погляди З.Фрейда у віковій психології.
- 6.
7. Культурно-історична концепція Л. С. Виготського.
8. Критерії вікової періодизації психічного розвитку людини.
9. Періодизація розвитку особистості Е. Еріксона.
10. Вплив соціальної ситуації розвитку на процес проходження критичних періодів в онтогенезі.
11. Поняття провідної діяльності, її значення для становлення психіки дитини у віковій психології.
12. Вікові особливості пізнавальної сфери немовля.
13. Вікові характеристики моторних навичок та умінь у ранньому дитинстві.
14. Вікові особливості розвитку мови дитини в ранньому віці.
15. Вікові особливості пам'яті, уяви та уваги у пізньому дитинстві.
16. Вікові особливості мовленнєвого розвитку у пізньому дитинстві.
17. Вікові особливості уваги та пам'яті молодшого школяра.
18. Вікові анатомо-фізіологічні зміни підлітка.
19. Підлітки у соціальному середовищі: стосунки з батьками і ровесниками.
20. Вікові особливості емоційно-вольової сфери підлітків.
21. Пізнавальна сфера підлітків: сприймання, пам'ять, уява, увага.
22. Закономірності психічного розвитку та формування особистості у юнацькому віці.
23. Фізичний і когнітивний розвиток в ранній дорослості.
24. Вікові особливості інтелекту, мислення, пам'яті, уваги у ранній дорослості.
25. Психосоціальний розвиток у середній дорослості.
26. Фізичний і когнітивний розвиток в пізній дорослості.
27. Теорії старіння у віковій психології.
28. Когнітивний розвиток у похилому віці.
29. Емоційно-вольові зміни у похилому віці.
30. Механізми і закони навчання.
31. Навчання як умова розвитку.
32. Характеристики типів навчання.
33. Психологічні теорії навчання.
34. Підхід до проблеми навчання К. Роджерса.
35. Традиційне навчання: сутність, особливості.
36. Проблемне навчання.
37. Способи формування мотивації навчання.
38. Теорія мотивації досягнення успіху Дж. Аткінсона.
39. Технократичний підхід до виховання.
40. Гуманістичний підхід до виховання.
41. Поняття та механізми педагогічного впливу.
42. Психологічні умови формування властивостей особистості.
43. Вікові особливості морального виховання.
44. Показники і критерії вихованості школярів.
45. Мотиви та етапи самовиховання.
46. Ознаки соціальної та педагогічної занедбаності дітей дошкільного віку.
47. Ознаки соціальної та педагогічної занедбаності молодшого школяра.
48. Основні симптоми шкільної психологічної дезадаптації.
49. Особистість педагога як предмет психологічного дослідження.
50. Психологічні вимоги до особистості вчителя.
51. Психологічний аналіз педагогічного спілкування.
52. Проблеми та бар'єри педагогічного спілкування.
53. Комунікативні уміння, навички та їх значення у педагогічній діяльності.

Здобувач вищої освіти, який набрав протягом семестру суму балів більшу за 60, має можливість:

- не складати іспиті отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;
- складати іспит з метою підвищення свого рейтингу з певної навчальної дисципліни.

Здобувач вищої освіти, який набрав протягом семестру менше за 60 балів, зобов'язаний складати іспит.

На екзамені студенти готуються та відповідають за екзаменаційним білетом, який має два питання теоретичного характеру, третє питання складається з тестових завдань. Перше та друге завдання оцінюється у 15 балів за такими критеріями:

15-14 балів - повна відповідь, не менше 90% потрібної інформації (повне, безпомилкове розв'язування завдання);

13-10 балів - достатньо повна відповідь, не менше 75% потрібної інформації або незначні неточності (повне розв'язування завдання з незначними помилками);

9-5 балів - неповна відповідь, не менше 50% потрібної інформації та деякі помилки (завдання виконане з певними недоліками);

4-1 бал - відповідь містить менше 50% потрібної інформації, грубі помилки, студент не орієнтується у загальних термінах.

Третє питання – тестові завдання, оцінюються за кожну правильну відповідь 2б. , максимальна кількість балів 10б.

Система нарахування балів: бали за практичні заняття + бали за самостійну роботу + бали за модульну контрольну роботу+ бали за творче завдання.

Оцінювання результатів навчальних досягнень за навчальною дисципліною здобувачів вищої освіти здійснюється за критеріями, що впроваджені в університеті. Загальна оцінка визначається як сума балів за всі виконані завдання.

Схема оцінювання результатів навчальних досягнень

За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS	За національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D	задовільно	
60-66	E		
0-59	FX	незадовільно	не зараховано

Список рекомендованих джерел

Базова

1. Аханова А. В. Вікова психологія в схемах та таблицях. Методичний посібник. Л.: ЛПК, 2019. 76 с.
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: ЦУЛ, 2012. 424 с. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., випр. К. : Академвидав, 2015. 432 с.
4. Короцінська Ю.А. Вікова психологія (змістовий модуль 2): методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти денної і заочної форми навчання освітньої програми 053 Психологія, СО «Бакалавр». Вінниця, 2024. 40 с.
5. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 128 с.

6. Кушнір Ю. В., Оверчук В.А., Шпортун О.М. Вікова та спеціальна психологія: навчальний посібник. Вінниця: Центр оперативного друку «Документ Принт»., 2020. 384 с.
7. Остополець І.Ю., Короцінська Ю.А. Вікова психологія (змістовий модуль 1): методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти денної і заочної форми навчання освітньої програми 053 Психологія, СО «Бакалавр». Вінниця, 2022. 60 с.
8. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу : Рек. МОНУ як навч. посіб. для студ. ВНЗ. К. : ЦУЛ, 2013. 296 с.
9. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навчальний посібник. К. : Академвидав, 2005. 360с.
10. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
11. Скрипченко О. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. К.: Каравела, 2019. 400 с.
12. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Слово, 2013. 606 с.

Допоміжна

1. Долинська Л. В., Лисянська Т. М. Вікова психологія: Хрестоматія: навч. посіб. [2-ге вид.]. К.: Каравела, 2019. 488 с.
2. Короцінська Ю.А., Остополець І.Ю. Нейропсихологічні основи емоційної саморегуляції в підлітковому та юнацькому віці (Y.Korotsinska, I.Ostopolets Neuropsychological foundations of emotional self-regulation in teenage years and adolescence). *Modern Approach to ensuring sustainable development: collective monograph*. Katowice, 2023.
3. Короцінська Ю.А. Структурна модель емоційної саморегуляції в юнацькому віці. *Теорія і практика сучасної психології: збірник наукових праць. Класичний приватний університет*. 2020, №1, Т.2. С. 68-72.
4. Короцінська Ю.А. Технології розвитку емоційної саморегуляції в осіб юнацького віку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2020 Серія «Педагогіка та психологія»*. Випуск 1 (11) С. 266–269.
5. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. [2-ге вид.]. К.: Центр учбової літератури, 2019. 124 с.
6. Кушнір Ю. В., Оверчук В. А. Статеві-вікові особливості прояву булінгу в підлітковому віці. *Збірник наукових праць психологічних наук Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки*. Гол. ред. О.Ф. Волобуєва. Хмельницький: видавництво НАДПСУ, 2018. – №3(11).– С.226-238.
7. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.
8. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія: навчальний посібник. 4-те вид., стер. Суми : Університетська книга, 2019. 352 с.
9. Поліщук В.М. Віковий кризовий розвиток людини від народження до дорослості. Київ: Університетська книга. 2020. 460с.
10. Пихтіна Н. П. Психологія дитяча в опорних схемах: навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 45 с.
11. Сидоренко О. Б. Практикум з вікової та педагогічної психології: навчальний посібник для студентів подвійних спеціальностей з психологією. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 262 с.
12. Черезова І.О. Психологія життєвих криз особистості: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів]. Бердянськ, БДПУ, 2016. 193 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека МДУ, Філатова, 16 - <http://msu.edu.ua/library/>
2. Українські підручники он-лайн: <http://pidruchniki.ws/>

Викладач**Юлія КОРОЦІНСЬКА****В.о. завідувача кафедри
кризової та клінічної психології****Оксана СОЛОВЕЙ-ЛАГОДА****Гарант освітньої програми****Жанна СИДОРЕНКО****Керівник спеціальності****Вікторія ОВЕРЧУК**